

«Կուռնի» 1860 թուի օգոստոս համարում կարգում ենք մի անգլիացի քահանայի ներկայանալը Արաստանի և Իմերէթի ժամանակի արքեպիսկոպոս և Ջալալեանին և նրա միջոցով անգլիկան եկեղեցու եկեղեցականութեան յարգանքի և սիրոյ ողջոյններ տալը Հայոց Հայրապետին: Այս նուիրակի յատուկ նպատակն էր իւր հետ Հայ երիտասարդներ տանել Անգլիա, որպէս զի բարձրագոյն կրթութիւն ստանան և ետ դառնալով Հայոց եկեղեցու մէջ պաշտօնի մտնել: Ինչ ինչ պատճառներով նուիրակն ստիպուած էր ետ դառնալ և նրա օգտակէտ առաջարկը մնաց չգործադրուած: այն օրից մինչև այսօր:

Ամերիկայում ուր այսօր ութ հազարի չափ աստանդական հայեր կան և ուր եպիսկոպոսական եկեղեցին ամենից հարուստն է և ընկերապէս ազդեցիկը: Ամերիկայում եկեղեցուց յետոյ, հայերը հարկաւոր ժամանակ հիւրընկալութիւն են գտնում եպիսկոպոսական եկեղեցիների կողմից: Նիւ Եօրկում հայոց պատարագը կատարուում է եպիսկոպոսական եկեղեցու մէջ, Բոստոնում երկու տարի առաջ, Ս. Պօղոսի Մայր եկեղեցու եպիսկոպոսը մարդասիրաբար մեր տրամադրութեան տակ դրեց իւր եկեղեցու փառաւոր մատուռը, ուր մենք կանոնաւոր պաշտօն էինք կատարում հայ ձեռնով հայադաւանների և բողոքական հայերի համար միասին: Այս «միացեալ» պաշտօնը շարունակուում է մինչև այժմ: Նոյնպիսի հիւրընկալութիւն գտնում են հայերն Ամերիկայի ուրիշ քաղաքներում: ուր հայոց մատուռ չկայ: Միակ հայ եկեղեցին ամբողջ Ամերիկայի հայերի համար Մասաչուզէցի Լին քաղաքումն է, ուր և նստում է հայոց հովիւը:

Աերև յիշուած ասորական առաքելականութիւնից աւելի ընդարձակ նպատակներ ունի մի նոր, աւելի ճիշդ ասած, վերստին նորոգուած ընկերութիւն, որ կրում է «Արևելեան եկեղեցու ընկերութիւն»—Eastern Church Association—անունը: Ընկերութիւնը վայելում է Եօրկի արքեպիսկոպոսի, որպէս նաև բազմաթիւ անգլիացի և ամերիկացի եպիսկոպոսների, հովանաւորութիւնն ու աջակցութիւնը: Նախագահն է Ռիդինգի եպիսկոպոսը, քարտուղարը—Պատ. Հեդլամ—Rev. A. C. Headlam, All. Souls' College, Օքսֆորդում: ուր է նաև ընկերութեան կենդանաւորը:

«Արևելեան եկեղեցու ընկերութեան» առաքելական են.

1. Արևելքի քրիստոնեաների միճակի և կացութեան մասին տեղեկութիւններ տալ, աղբւրջ համար հանրային կարծիքի վերայ և այսպիսով նրանց դրութիւնը բարւոյնելու համար:

2. Արևելքի քրիստոնեաներին ծանօթացնել Անգլիկան եկեղեցու վարդապետութեան և սկզբունքների հետ:

3. Օգտուել նախանամութեան ընծայած ամէն հանգամանքներից միութիւն հաստատելու ուղղա խառ եկեղեցու հետ, և բարեկամական յարաբերութիւններ Արևելքի միւս հին եկեղեցիների հետ: («Աւղղափառ» այստեղ նշանակում է Հայոց, յունաց և ռուսաց եկեղեցիները):

4. Նպաստել, որքան հնարաւոր է, ուղղափառ եկեղեցու եպիսկոպոսներին բարձրացնելու իրանց հօտի հոգևոր բարեկեցութիւնը:

Պարզ է, որ այստեղ ոչինչ չկայ արևելքի քրիստոնեաներին անգլիկան դարձնելու մասին, ընդհակառակն ամէն ինչ թէև լուելեայն ուղղուած է հոռմի եկեղեցու դէմ:

Ինչ պիտի լինի մեր եկեղեցու բռնելիք դիրքին Արևմտեան քրիստոնէութեան այս վերջին ժամանակներս յաճախ երևան եկող միութենական (ոչ միացման) ձգտումների հանդէպ, Պատմութիւնը գծել է նրա բռնելիք ուղղութիւնը: Հայաստանեայց եկեղեցին, որ արիւնի գնով պահել է և ձգնում է պահել իւր աղբային անկախութիւնը, միշտ բարեկամ է եղել քրիստոսի անջատուած և իրար թըշնամի քոյր եկեղեցիների միութեան: Մեր ժամանակում այնքան խօսուում ու գրուում է միութեան մասին Ուվիանոսի թէ այս թէ մանաւանդ այն երեսին, բայց համարձակ կարող ենք ասել որ քրիստոնեական միութեան համար աւելի աղնիւ ձայն չի հնչուել, քան ինչ որ հնչեցրեց Տարսնի Փողը եօթ հարիւր տարի առաջ, յոյն ու հայ եկեղեցիների միութեան առիթով, Իւր ժամանակը նրան չհասկացաւ: Եւ ինչպէս կարող էր հասկանալ, երբ քրիստոնեական միութեան գաղափարը նոյն իսկ մեր դարում քրիստոնեական իդէալով ապրողների սեպհականութիւնն է միայն, որոնց թիւը գգնադգարար դեռ չառ շատ քիչ է:

Թ. Պ.

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԲՐՈՆԻԿՈՆ.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. 1895 ԹՈՒԱԿԱՆԻ.

«Վասն խաղաղութեան ամենայն աշխարհի զՏէր աղաւեսցուք», աղօթում է ամենուրեք քրիստոնեական եկեղեցին և ամէն տարուայ վերջին գոհութիւն է մատուցանում առ Բարձրեայն Նորա շնոր-

Հաճ խաղաղութեան համար: Այս տարի ևս բոլոր աշխարհների քրիստոնեայ եկեղեցիք գոհացան ի Տեառնէ անցած տարուան խաղաղութեան համար և ուրախացան առաջիկայ տարուան խաղաղութեան առհաստատեաներն ստանալով: միայն մի եկեղեցի չը վայելեց այդ շնորհն: միայն մի եկեղեցի դեռ ևս շարունակեց ու շարունակում է իւր անվախճան մաքառումն անհաստատութեան: Հալածանքների դէմ: Միայն նահատակ հայ եկեղեցին էր, որ անցեալ տարուան ընթացքում զրկուեցաւ խաղաղութիւնից և իւր որդոց արեան հոսանքները տեսաւ իւր սրբաբալայրերի վերջնական անկման ու սրբապղծութեան ականատես եղաւ: բայց անընկճելի է քրիստոնէական ոգին և անսահման է հայ քրիստոնէի հաւատը՝ նա թէպէտ այսօր թուլանում է արեան մէջ և ճղակոտոր ընկած կոխան է դարձած: սակայն էլի անպակաս է նրա ներքին ոյժն ու հաւատը՝ զի «Ի մէջ վրէժի խնդրութիւնն, ասէ Տէր» և եկեղեցին հաւատում է դրան և ինքը կրկին աղօթում. «և ևս խաղաղութեան զՏէր աղաչեցուք»:

Անցած տարին ևս թ ո լ ի կ ե կ ե ղ ե ց ու համար մի նշանաւոր տարեշրջան և տարեգլուխ էր: Աւտիկանի ժողովի 25-ամեայ յօրելանի տարին պապականութիւնն իրեն այնքան ուժեղ զգաց, որ կրկին փորձեր արաւ ընդհանուր եկեղեցական միութիւն հաստատելու իւր հովանու ներքոյ: Լեոն ԺԳ. պապն անձամբ ոգևորուած լինելով «մի առաքելաւ և կան և կա թ ու ղ ի կ է» եկեղեցու գաղափարով: հրաւեր կարգաց բոլոր միւս եկեղեցիներին և հերձուածներին: գալ և միանալ հռոմէական եկեղեցու հետ: Աւտիկանի դերին: Հռոմի քահանայապետը, որ 25 տարիէ ի վեր Աւտիկանի պարբերից ոտքը դուրս չէ գրել, համարձակութիւն ունեցաւ արեւելեան և արեւմտեան եկեղեցիների գերիշխան լինելու ձգտումները կրկին հրապարակ հանել, առանց սակայն հրաժարուելու և աշխարհական իշխանութեան ձգտումներից: Թէպէտ և այդ աշխարհական ձգտումներն արտայայտուեցան միայն իրրեւ բողոք Խաղաղական կառավարութեան Հռոմի առման յօրելանը տօնելու առթիւ: բայց այդու կրկին հաստատուեցաւ այն փաստը, որ պապերն երբեք մտադիր չեն մաղաչափ անգամ հրաժարուելու իրենց աւանդական ընթացքից:

Լէնց այդ աւանդական հաստատութիւնն էր, որ արգելք եղաւ և միշտ կը լինի Հռոմի միարարական առաջարկներին: Թէպէտ և Լեոն ԺԳ. արեւելեան եկեղեցու սահմանադրութիւն կոչուած իւր կոնգակում ցոյց տալ կամեցաւ թէ ինքը միարա-

րութիւն ասելով՝ եկեղեցեաց ձուլումն չէ հասկանում սակայն կաթոլիկ կղերի գործերը խանգարեցին նորա խօսքերի ազդեցութիւնը: Միարարական առաջարկութիւններն խիստ պատասխաններ եղան Կ. Պօլսի տիեզերական պատրիարքից և անգլիացոց ամրոզը եկեղեցականութիւնից: Պապը բացի տեսական առաջարկներից և գործնական ճանապարհով կամեցաւ արեւելեան եկեղեցիներից մասն կորզել, ուստի մեծամեծ գումարներ նշանակեց արեւելեան դպրոցների համար և ոյժ տուաւ արեւելեան քաղաքութեան: Պապական եկեղեցու ներքին պատերազմներից նշանաւոր էին նրա գիմնագրութիւնները Հունգարիայում և Ֆրանսիայում: Երկու կաթոլիկ երկրներում ևս օրէնսդրական ճանապարհով հետզհետէ նուազեցնում են եկեղեցու ազդեցութիւնն: Քաղաքագիտական ասպարիքում մի մեծ յաղթութիւն տարաւ նա Խաղաղական կառավարութեան վրայ: խանգարելով Փորթուգալիոյ թագաւորի այցելութիւնը Հռոմերտ թագաւորին:

Հռոմի քահանայապետն ևս իւր ձայնը լսելի արաւ յօգուտ հայերի: որոնցից մի մասն և իւր հօտի մէջ են: Այդ համակրութեան ձայնը թէպէտ և խիստ պատռնական էր, այնու ամենայնիւ արժանի է արձանագրուելու:

Յօգուտ հալածուած հայերի նուէրներ ևս եղան Հռոմից և մենք շնորհապարտ կը լինենք Լեոն ԺԳ. ին այդ նուէրի համար: Եթէ այդ դրամը հաւատարմութեան համար գործ չը դրուի, որի մասին պատմական փորձերից ստիպուած ենք կասկածելու:

Արեւելեան եկեղեցիներին մէջ Օրթոդոքս եկեղեցիին մասնաւորապէս իսկ տիեզերական պատրիարքութիւնն և Երուսաղէմի պատրիարքութիւնն անշարժ են մնացել իրենց վիճակում: Տիեզերական նոր պատրիարք Անթիոս Բ. անցեալ տարուան սկզբին զահ ամբառնալով բաւական յաջողութեամբ ընդդիմացաւ տաճիկ կառավարութեան նոր ոտնձգութիւններին: այդ մաքառումն աւելի դիւրացաւ երբ Բարձր Դուռն հայերին ի հեճուկս սկսաւ առանձին խնամք ցոյց տալ յունաց պատրիարքին: Այդ ընթացքով այնքան դրաւուեցաւ Անթիոս պատրիարքը, որ քիչ էր մնում տաճկաց բարբարոսութեան պաշտպան հանդիսանայ: սակայն ժողովուրդը թող չը տուաւ այդքան թիւբբամով ընթացքով յառաջդիմելու:

Ալեքսանդրիայում պապական նոր պատրիարքութեան հիմնարկուելը մեծ հարուած է օրթոդոքսութեան: որի դէմ նա դժուար թէ մաքառուելու ոյժ ունենայ:

Արեւելեան եկեղեցիներից հին ասորական եկեղե-

ցին ևս իւր ձայնը լսելի արաւ եւրոպային մանաւանդ ֆրանսիացոց, որոնք յատուկ պաշտպան են համարուում Բաթրիքի, Հայոց դէմ սկսուած հալածանքներինց բաժին հասաւ և ասորոց, որոնք Դիարբէքի, Ուրֆայի և Սիւրիայի այլ վայրերի խժոժութեանց ժամանակ մշտնապէս կրեցին:

Հաւելներն սկսում են հետզհետէ լուսաւոր աշխարհի ուշագրութեան արժանանալ. անցեալ տարի հարէշ եկեղեցականների մի պատգամաւորութիւն եկաւ Ռուսաստան: Այդ պատգամաւորութեան նրապատաններինց մէկն էլ եկեղեցական միութիւնն էր ռուսաց հետ:

Երեւելեան քարոզչութեան սահմաններում դարձեալ կրկնուեցաւ մի յաճախ պատահող երևոյթ: 2 ինացի խուժանն գրգռուելով մոլեռանդացած յարձակուեց քրիստոնեայ չինացիների և քարոզիչների վրայ և մեծ կոտորած արաւ նրանց մէջ:

Մինչդեռ յաղթուած չինացիք քրիստոնէութիւնինց կամեցան միեժ առնել, յաղթող ճափոնեան քրիստոնէութեան քարոզութեան համար ազգային առաքելութիւն անգամ կազմել սկսաւ:

Եկեղեցական կեանքն աւելի հարուստ էր Եւրոպայի և Ամերիկայի ոչ կաթոլիկ երկրներում: Անցած տարին նշանաւոր էր հին կաթոլիկների համար իրրեւ մի դարաշրջան, Վատիկանի ժողովի դէմ բողոքող մի քանի նշանաւոր կաթոլիկ ուսուցչապետներ, իրենց պարագլուխ ունենալով Միւնխենի աշխարհահռչակ գիտնական Գեյթլինգեր ուսուցչապետին, 25 տարի սրանից առաջ հիմը դրին հին կաթոլիկութեան, որ պապի գլխաւորութիւնն ու անսխալականութիւնը մերժելով կամենում էր պահպանել հին եկեղեցու աւանդութիւնն ու վարդապետութիւնը: Պապականները չէին կամենում հաւատալ այդ նոր հերձուածի կենսունակութեան, սակայն քառորդ դարու կեանքն այսօր առհասաւորեալ է հին կաթոլիկութեան տեականութեան, չին կաթոլիկներն իրենց թուով նուազ են, սակայն որակութեամբ աչքի ընկնող, կաթոլիկ ժողովուրդներից ամենից լուսաւորեալները հին կաթոլիկներն են: Այդ նորակազմ եկեղեցին սկզբնապատճառ է եղել եկեղեցիների մէջ թիւրիմացութեանց վերացման և յաճախ կրկնուող համաժողովների, իւր քսան և հնգամեայ զոյութեան յօբելեանի առթիւ այդ եկեղեցին յիշատակութեան տօնախմբութիւններ կազմեց և կրկին անգամ արծարեց այն նշանաւոր, որին հետեւել են իւր հիմնադիրները, այն է՝ մաքրել հին եկեղեցին իւր դարաւոր և աւանդական սխալներից, թօթափել Հռոմ-

մի լուծն և դիմել քրիստոնէական հնագոյն շրջանի եկեղեցուն նմանելու:

Անգլիկան եպիսկոպոսական եկեղեցին ևս մեծ շարժման մէջ էր անցեալ տարի: Անգլիկան եկեղեցականները մարդասիրութեան դրօշակը ձեռներին անցեալ տարի շարունակ քարոզում էին օգնութեան ձեռք կարկառել Ասիայում հալածուող քրիստոնէից: Եթէ նրանք չը կարողացան սառնասիրտ և շահէտ քաղաքագէտների սիրտը շարժել, որ փրկեն իսպանդ վարող քրիստոնէութիւնը Փոքր Ասիայում, գոնէ մարդասէրների գուժը շարժեցին և նշանաւոր նպատակներ հասուցին հայ կարօտեալների: Քրիստոնէական այս եղբայրսիրութեան համար Թիւրքիայի քրիստոնեաները միշտ այնքան երախտապարտ կը մնան անգլիկան եկեղեցականներին, ինչքան նրանք դժգոհ են անգլիացի քաղաքագէտների ընթացքից:

Նոյնպիսի եղբայրսիրական և քրիստոնէական ոգի ցոյց տուին և Ամերիկացիք, առանց դաւանութեան խտրութեան, և այսօր հազարաւոր տնանիւնք փառաբանում են Փրկչի անունը: Որի անուան երկրպագու ամերիկացիների ձեռքից հաց են ստանում:

Մեծ աղմուկ հանեց Անգլիայում և պապի միութեան հրաւիրող կոնգալը, Անգլիկան եկեղեցականք քաջագոտի կերպիւ կռուեցան Հռոմի նոր ոտնձգութեանց դէմ և անսպասելի հարուածն յետս դարձրին: Եկեղեցական ներքին կեանքը թէ ի՞նչ եռանդուն գործունէութիւն ունի Անգլիայում, այդ երևեցաւ Նորվիչի ժողովում, որի մասին զեկուցել ենք արդէն:

Բողոքական երկրներից Գերմանիան ամմասն էր եկեղեցական խնդիրներից, այդ երկրում առանձին նշանակութեան ստացաւ ազատամիտ աստուածաբանութեան դէմ կռիւը, Մի քանի ուսուցչապետներ և նրանց հետեող պատուորներ այնքան հեռու են գնացել իրենց քննադատական ազատամիտութեան մէջ, որ շատերը քրիստոնոնէութիւնը վտանգուած են համարում նոցա կողմից, ահա դրանց դէմ սկսուեցաւ միմաքառումն, որի միջոցին սակայն դալար փայտեր էլ չորի հետ այրել կամեցան ոմանք:

Ամերիկան իւր հարուստ հերձուածական եկեղեցիներով հետզհետէ աւելի կրօնական ձգտումներ է ցոյց տալիս: Կրօնական կեանքն այդ երկրում մի բարոյական պատերազմի է փոխարկուել ընդդէմ մարդկային մոլութիւնների, որոնց դէմ կռիւը Ամերիկայում երբեմն մոլեռանդութեան է հասնում: Ինչպէս Անգլիայում այնպէս էլ այստեղ մի մեծ կարիք է զգացուում քրիստոնէութեան միութեան:

սակայն միարարական ձգտումներ առ այժմ խաբարափում են մութ աշխարհում: ոմանք միութեան կեդրոն են համարում Հոռոմի, այլք արևելեան եկեղեցին և ուրիշները բողոքականութիւնը կամ հին կաթոլիկութիւնը: Բոլոր եկեղեցիների գլուխ և անտեսանելի Պետն Ինքը կառավորողէ դէպի այդ միութիւնն և մոլորեալներին ուղի ցոյց կը տայ: ուրախ լինինք, որ մարդիկ իրենք սկսել են արդէն ուղին որոնել: Քրիստոնէական եղբայրսիրութիւնն և աստուածային օրէնքն երբ թագաւորէ, այն ժամանակ ահա կը պանծայ «մի, կաթոլիկէ եկեղեցին» այժմ և յաւիտեանս:

ՌՈՒՍՈՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ. 1895 թ ու ա կ ա ն ի ը ն թ ա ց ք ու մ .

Անցեալ տարուան ընթացքում ուսաց եկեղեցին թէպէտ և առանձին արտօնութիւններ և օրէնսդրական առաւելութիւններ չէ ստացել, սակայն ներքին բարգաւաճութեան կողմից մի քայլ դէպի առաջ է անցել: Այն տարեկան հաշուից, որ տպագրուած է «Յերկովին վեստնիկի» այս տարուան առաջին և երկրորդ համարներում, քաղում ենք ահա հետևեալ մանրամասնութիւնները, որոնք կարող են հետաքրքրական լինել և մեր եկեղեցականներին:

Ռուսաց եկեղեցու ս. Սինոդի անդամների մէջ բաւական փոփոխութիւններ են եղել. այս տարի սինոդը բաղկացած է հետևեալ բարձրաստիճան անձերից. նախանգամ է Պետերը, առաջնորդ մետրապոլիտ Պալլադի, անդամներն են՝ առաջնորդ Կիււի մետրապոլիտ Իսաննակի, Մոսկուայի առաջնորդ մետրապոլիտ Սերգէյ, արքեպիսկոպոսներ՝ «Նովորոդի Թէոֆնոստ, Ֆինլանդիայի» Անտոնիոս, Խերսոնի, Իւստին և Մարկել կաթոլիկոս:

Սինոդին կից երկու հաստատութիւնների մէջ նախապատրաստութիւն է տեսնուել առաջիկայում աւելի ընդարձակ ծաւալով գործունէութեան:

Սինոդի վերանորոգիչ մասնախումբն իրաւունք և միջոցներ է ստացել իրական հսկողութիւն ունենալու ոչ միայն սինոդի ստացուածքների վրայ, այլ և բոլոր այն հիմնարկութիւնների, որոնք ենթարկուում են սինոդին: Վերաստուգիչ յենձնաժողովը պէտք է քննէ և արձանագրէ եկեղեցական բոլոր հարստութիւնն և նրանց մատակարարութեան վրայ հսկէ:

Նոյնպէս և առանձին ուշք է դարձուած սինոդի մատենադարանի բարւոքման վրայ և միջոցներ են նշանակուած գիտնական հետազոտութիւնները դիւրացնելու: Այս նպատակով այդ երկու հաստատութիւնների մէջ էլ ծառայողների թիւն աւելցուած է:

Ներքին բարեկարգութեան համար այս երկու ձեռնարկութիւններից ևս մեծամեծ բարիքներ են սպասուում: Աւելորդ չենք համարում յուշ ածել, որ ժամանակ է և մեր սինոդի համար իւր պարտականութեանց այդ երկու կէտերն էլ առանձնապէս ուշադրութեան առնել: Վաղուց արդէն ժամանակ է վերստուգելու մեր եկեղեցեաց և վանքերի ստացուածքների ցուցակը և աւելի ևս ժամանակ է դրանց ժամանակակից վարչութեան յանձնելու: որի կարօտութիւնն աչքի կընկնի բոլոր այն մարդկանց համար, որոնք կը կարդան Շուշու թեմի վանական կալուածոց տեղեկագիրն մեր այս համարում: Միւս կողմից աւելորդ չէ և սինոդի դիւանի հնագարանները (archive) կարգի բերելը, ուր այնքան նիւթեր են ամբարուած մեր եկեղեցական նորագոյն պատմութեան համար:

Ռուսաց եկեղեցական թեմերի թիւն էր ցարդ 64, անցեալ տարի մէկն էլ աւելացաւ, այդ է Օմսկի թեմը: Այդ թեմի առաջնորդարանն և մայր եկեղեցին շինելու համար գանձարանից որոշուած է 100,000 ռուբլի, իսկ առաջնորդութեան ծախսն է տարեկան 33,110 ռուբլի:

Սկսած 1893 թուականից կառավարութիւնն առանձին ուշք է դարձրել գիւղական քահանաների նիւթական վիճակը բարւոքելու վրայ, այդ թուականին քահանայից ռոճկի ընդհանուր գումարին աւելացաւ 250,000 ռուբլի, 1894 թ. 500,000 ռուբլի, իսկ 1895 թուին դարձեալ 500,000 ռուբլի: Այդ գումարներից գլխաւորաբար ռոճիկներ է տալիս սինոդն այն եկեղեցեաց միարանութիւններին որոնք ժողովրդական նպաստով կարող չեն պահպանուել, մասնաւորապէս Ռուսաստանի սահմանագլխներում և Սիրիւում, նոր շինուող երկաթուղու գծի վրայ: Մինչև այսօր կառավարութիւնից ռոճիկ են ստանում 3,400 միաբանութիւններ:

Վանական հաստատութիւններն ևս բարգաւաճում են հետզհետէ, վանքերի թիւն աւելանում է, կուսածնոցներն աւելի են բազմանում, քան թէ արեղայարանները: Կուսածնոցներն աւելանում են մասնաւորապէս կանանց ընկերութիւնների շնորհիւ, որ հետզհետէ դառնում են կուսատուններ: Անցեալ տարի 5 նոր կանանց վանքեր են հիմնուած և նախկին 2 կանանց միաբանութիւններ վանքերի են վերածուած: Այրական մենաստան միայն 2 հատ է աւելացել անցեալ տարի, Այդ վանքերի շինութեան տեղերը ժողովուրդն է նուիրել և դրանց նպատակն էլ զուտ հոգեւոր և եկեղեցական է:

Հոգեւոր դպրոցների կեանքում հետևեալ փոփոխութիւնն է տեղի ունեցել. հոգեւոր դպրանոցների և դպրոցների ուսուցչաց ռոճիկն առհասարակ

րակ աւելացել է. մինչև այժմ հոգևոր սեմինար-
ներն դաստիարակների համար երկու կարգ ուս-
ման համարում, առաջինը 750 ուս. երրորդը 900
ուս. տարեկան ուսձեռն. անցնալ տարուանից սահ-
մանուեցան երկու նոր կարգ ևս. երրորդը՝ 1,250
և չորրորդը 1,500 ուս. տարեկան ուսձեռն. հոգևոր
ուսումնարաններում (Училище) հիմնուեցաւ երրորդ
կարգի ուսուցչութեան պաշտօն 1250 ուս. ուսձեռն
բարձրագոյն կրթութեան տէր անձանց համար և
700 ուս. ուսձեռն միջին կրթութեան տէրերի հա-
մար. Բացի սրանցից հոգևոր դպրոցների վերատե-
սուչներին, տեսուչներին և վերակացուներին և
նրանց օգնականներին ուսձիկ նշանակուեցաւ իրենց
տուած դասերի համար:

Ամբողջ Ռուսաստանում ցարգ կային 56 սե-
մինարներ. որոնց վրայ 1895 թ. երկու նորերն էլ
աւելացան. զրանցից մէկն յատկապէս Օսերի հա-
մար քահանայ պատրաստելու նպատակով. Անցեալ
տարի սինդը որոշեց, որ Ռուսաստանի հոգևոր
դպրոցներն ևս ամառները 2 ամիս արձակուրդ ու-
նենան, սկսած յունիսի 15-ից մինչև օգոստ. 15.
մինչև այժմ այդ արձակուրդը տևում էր 1 1/2 ա-
միս, բացի Կովկասից, ուր 2 1/2 ամիս է տևում:

Հոգևոր երէք ձեմարանների մէջ կատարուած
փոփոխութիւններից արձանագրելու արժանի փաստեր
են, որ դրանց երեքի վերատեսուչներն էլ միաժա-
մանակ փոխուեցան և ծառայութիւնից դուրս եկան
բազմամեայ ուսուցչութիւն արած մի քանի անձինք:

Եկեղեցական ծխական դպրոցների բարգաւա-
ճումն շատ աւելի արագ ընթացք ունեցաւ շնոր-
հի կայսերական պաշտպանութեան, Հանգուցեալ
կայսեր հրամանով 1894 թուին արգէն որոշուած
էր 350,000 ուս. նպաստ տալ գանձարանից այդ դըպ-
րոցներին, 1894 թ. դեկտեմբերին հրամայուեցաւ
1895 թուականի համար 700,000 ուս. նպաստ նշա-
նակել, իսկ 1895 թ. յունիսի 5-ին հրաման եղաւ
առաջիկայ տարուանից նշանակել գանձարանից
3,279,145 ուս. տարեկան նպաստ. Բացի այս նիւ-
թական քաջալերութիւնից, դպրոցներին և բարո-
յական քաջալերութիւններ եղան. այդ տեղերում
ծառայողներին մի քանի արտօնութիւններ շնոր-
հուեցան. Անցեալ տարուան ապրիլի 17-ին հրա-
մանով երկդասեան ծխական դպրոցները համարուե-
ցան երրորդ կարգի դպրոցներ ղինուորական ծառա-
յութեան վերաբերութեամբ:

Եյս տարուանից ծխական դպրոցների կազմա-
կերպութիւնը բոլորովին կը կատարեալագործուի.
բացի թեմական տեսուչներից կայ և մի ուսումնա-
րանական յանձնախումբ սինդին կից, որ պիտի
հրատարակէ «նարագնայ օրրոգութեան» անունով

մանկավարժական մի ամսագիր. Ծխական դպրոց-
ների բազմամեայ զուգընթացարար սկսան բազմա-
նալ և ժողովրդական ու դպրոցական գրագրան-
ները և ընթերցարանները. Եյս հիմնարկութիւն
ները գեւ ևս խեղճ փիճակի մէջ են, գրագրան
կուլուածների մէջ 50—100 գիրք հազիւ կայ, շա-
տերն էլ առանձին և յատուկ սենեակներ չունեն.
Ծխական գրագրանների պահպանութիւններից մէկն
էլ յարմարաւոր ժողովրդական գրքերի չը լինելն է.
այդ պահպանութիւնը վերացնելու նպատակով Տրոյցե-
—Սերգիւի հարուստ վանքն ամենայն յարմարու-
թիւններով մի սեփական տպարան է հիմնել, որ
արգէն 20-ի չափ տետրեր է հրատարակել:

Եկեղեցական կեանքի զարգացման շատ նպաս-
տում են և մասնաւոր կրօնական և բարոյական ըն-
կերութիւններն ու ծխական հոգարարձութիւնները.
Առանձին առանձին եկեղեցիք սկսել են ապաստա-
րաններ, որբանոցներ և աղքատախնամ հաստա-
տութիւններ հիմնել, որոնց թիւը թէպէտ քիչ է,
բայց ժամանակով յոյս է տալիս բազմանալու:

Ռուսաց ժողովուրդը միշտ յայտնի է եղել
իւր առատ եկեղեցական նուէրներով, անթիւ և
անհամար են ամենայն տարի յօգուտ եկեղեցեաց
եղած նուէրները. Պետերբուրգում կառուցուելիք
մի նոր եկեղեցու համար եղած նուիրարեւութեան
ղովմարը հասել է 51,772 ռուբլու. Եյզպէս ժո-
ղովարարութեամբ թոյլ է տուած շինել և մի եկե-
ղեցի Ֆինլանդիայում, մին Լիբաւում, մին Փո-
թիում, մին Պսկովի մօտ և մէկն էլ 2ինաստանի
սահմանում. 2այսան քաղաքում:

Արգէն իսկ հիմնարկուած են 4 մեծամեծ տա-
ճարներ, մին Պետերբուրգում, մին Ռէվելում, մին
Աստրախանում, մէկն էլ Սամարղանդի նահանգի
Քիզակ քաղաքում. Արտասահմանում ևս երեք
նոր եկեղեցիք են հիմնուել և օծուել անցեալ տա-
րի, մէկը Փրանսիայի Կանն քաղաքում, միւսը Ա-
ննայում և երրորդը Հաուսդարում:

Ռուսաց եկեղեցին անցեալ տարուան ընթաց-
քումը կորցրել է երեք եպիսկոպոս և երեք նշա-
նաւոր քահանայ և վարդապետ:

Եկեղեցական հաստատութիւններից մի քա-
նիսն յօրելեաններ են տօնել, որ մենք էլ արգէն
յիշեցինք «Արարտի» անցեալ տարուան քրոնի-
կոններում:

Ռուսաց միսսիոնարական ընկերութեան ծախքն
եղել է անցեալ տարի 1,298,389 ուս. 56 կ. այդ
գումարով պահուել են 102 միսսիոնարական կայան-
ներ և 378 դպրոց: